

بررسی روابط ترکیه و ارمنستان: از جدال تا همکاری

سرپیس ترکیه/خبرگزاری آران

عارف عبدی

خبرگزاری آران / سرپیس ترکیه: ارمنستان پس از چندین دهه کشمکش و جدال منطقه ای، می روند تا دوره ای از همکاری را آغاز نمایند. سفر ماه سپتامبر سال ۲۰۰۸ عبدالله گل رئیس جمهور ترکیه به ایروان که در چارچوب دیدارهای مقدماتی جام جهانی ۲۰۱۰ میلادی برگزار شد و به دیپلماسی فوتبال موسوم گردید، بعنوان اولین سفر یک مسئول ارشد ترکیه ای به این کشور، فصل جدیدی را در مناسبات ترکیه و ارمنستان گشود و دریچه امیدی به روی عادی شدن مناسبات دوجانبه باز گردید، بطوریکه مقامات ارشد دو کشور اعلام نمودند هرگز تا بدین اندازه به یکدیگر نزدیک نشده بودند. در این راستا نخست وزیر ترکیه طی اظهاراتی گفت: امید دارد این سفر روابط تیره ۹۰ ساله این دو کشور را بهبود بخشد. این برای اولین بار است که یک مقام عالی رتبه ترکیه بعد از گذشت ۷۳ سال به ایروان سفر می کند، قبل از وی «عصمت این اونو»؛ نخست وزیر وقت ترکیه در سال ۱۹۳۵ به ارمنستان سفر کرده بود. اوج این روند اقدام وزیران امور خارجه ترکیه و ارمنستان در امضای موافقتنامه پنج ماده ای با میانجیگری سوئیس بود که در آن بر عادی سازی مناسبات، بازگشایی مرز، شناسایی قرارداد قارص و بررسی مشترک مساله کشتار ۱۹۱۵ ارمنه تاکید شده است.

بر این اساس، دو کشور دو پروتکل تنظیم و در مورد آنها توافق کرده اند. پروتکل اول در خصوص از سرگیری روابط دیپلماتیک و پروتکل دوم در باب توسعه مناسبات در حوزه های و زمینه های مختلف است که هر یک دارای مفاد و بندهای مختلفی می باشد. هر دو توافقنامه می بایستی به پارلمان های دو کشور ارائه شود تا پس از تصویب در مرحله اجرا قرار گیرد. دو کشور به سبب اختلافات مرزی ارمنستان با آذربایجان در قره باغ و همچنین در ارتباط با کشتار ارمنه در زمان عثمانی (۱۹۱۵) اختلافات عمیقی دارند. با این وجود ترکیه پس از آمریکا دومین کشوری بود که در تاریخ ۱۶ آوریل ۱۹۹۱، ارمنستان را به رسمیت شناخت و کمک های انسانی از قبیل غذا و برق به این کشور ارسال کرد و به دیگر کشورها اجازه داد تا از خاک ترکیه برای رساندن کمک های مردمی خود به ارمنستان استفاده کنند. ادامه...

همچنین از ارمنستان دعوت کرد تا به عنوان یکی از اعضای موسس همکاری اقتصادی دریای سیاه، در این نشست شرکت کند. در تاریخ ۱۰ ژانویه سال ۲۰۰۲ قانون محدودیت ورود به ترکیه برداشته شد و ۱۰۰ هزار ارمنی که در ترکیه به صورت غیر قانونی کار می کردند اجازه اقامت در ترکیه را گرفتند. همچنین با وجود تمام مشکلات بین دو کشور فعالیت های بازرگانی آنها از طریق ایران و گرجستان برقرار است و حدود ۲۰ شرکت با حضور بازرگانان ترک و ارمنی به فعالیت مشغولند. با توجه به آمار غیر رسمی ارزش معاملات بین دو کشور از ۳۰ میلیون دلار در سال ۱۹۹۷ به ۲۰۰ میلیون دلار در سال ۲۰۰۷ افزایش یافته است.

اما یکی از موضوعاتی که باعث ایجاد اختلاف بین دو کشور شده، درگیری بین ارمنستان و آذربایجان است. ترکیه که با شعارهای پان ترکیستی، اتحاد ترکهای جهان و شعار دو دولت و یک ملت در آذربایجان ورود پیدا کرده و خود را به عنوان شریک راهبردی آذربایجان معرفی نموده بود باید در این بحران طرف آذری ها را می گرفت تا نشان دهد به شعارهای پابیند است.

مناقشه بین ارمنستان و آذربایجان در سال ۱۹۸۸ به علت ادعای ارضی ارمنستان به خاک آذربایجان آغاز شده است که در پی حملات ارمنستان به آذربایجان از سال ۱۹۹۳ بیست درصد از سرزمینهای متعلق به آذربایجان، یعنی منطقه قره باغ کوهستانی همراه با ۷ شهر و ناحیه دیگر اطراف آن همچنان تحت اشغال ارتش ارمنستان میباشد. طی این جنگ ۴۰ هزار نفر در منطقه قره باغ و ۷۰۰ هزار نفر در دیگر مناطق آذربایجان بی خانمان شدند. به دلیل این مناقشه ۱۳ درصد از مردم آذربایجان در سرزمین های خود مهاجر شدند و به همین علت ترکیه مرزهای زمین خود، به طول ۳۲۵ کیلومتر را در آوریل ۱۹۹۳ و مرزهای هوایی خود را در سال ۱۹۹۴ با ارمنستان بست. اگر چه این جنگ برای ارمنستان نیز خساراتی را بدنبال داشت، بطوریکه باعث مسدود شدن شرق و غرب ارمنستان به آذربایجان و ترکیه شده و تنها راه ارتباطی ارمنستان از طریق ایران و گرجستان است. همچنین سالها رکود اقتصادی، مهاجرت افراد تحصیل کرده به آمریکا و روسیه و کاهش آمار جمعیتی این کشور از ۳/۸ میلیون نفری (سال ۱۹۹۰) به ۲/۴ میلیون، از دیگر خسارات وارده به این کشور میباشد.

ارمنی ها می گویند، بیش از یک میلیون و پانصد هزار نفر از مردم ارمنستان در فاصله سالهای ۱۹۱۵ تا ۱۹۱۷ به دست دولت عثمانی کشته شده اند. چند کشور دیگر جهان نیز این ادعا را تایید کرده اند. اما دولت جمهوری ترکیه که در سال ۱۹۲۲ جانشین امپراتوری عثمانی شد، با رد ادعاهای ارمنستان می گوید: تنها بین ۳۰۰ تا ۵۰۰ هزار نفر از مردم ترکیه و ارمنستان در جنگ جهانی دوم کشته شده اند که کشته شدن این افراد هم اقدامی غیر عمد و هدف از آن نسل کشی نبوده است. هر ساله محافل در آمریکا بر اساس فشار لابی ارمنه در این کشور موضوع شناسایی نسل کشی در دوران عثمانی را در مجلس نمایندگان آمریکا مطرح می کنند. ولی تاکنون دولت های آمریکا از تصویب این طرح در قایق آخر جلوگیری کرده اند. بطوریکه هشت سال پیش هم کمیته روابط خارجی مجلس نمایندگان آمریکا طرحی مشابه را تصویب کرد که مداخله بیل کلینتون، رئیس جمهور وقت آمریکا مانع از مذاکره و رای گیری مجلس در مورد آن شد. روز ۲۴ آوریل روزی است که کاخ سفید آن را «روز یادبود ارمنیها» قرار داد. نامگذاری کرده است و آنکارا تلاش میکند تا پیش از نسل کشی خواندن کشتار ارمنه از سوی کنگره آمریکا، روابط خود با ایروان را بهبود بخشد.

یکی از اقداماتی که ترکیه برای رهایی از اعمال فشارهای بین المللی پیشنهاد کرده این است که آرشیه های دولتی باز شوند و کمیته ای از کارشناسان و مورخان مستقل به بررسی ادعاهای قتل عام ارمنه بپردازند. اما ارمنستان اعلام نموده که اختلافات بین ترکیه و ارمنستان سیاسی است و مورخان نمی توانند آن را حل کنند. بعد از فروپاشی شوروی و ظهور جمهوری های جدید، آمریکا در حله اول به روابط خود با روسیه اهمیت بیشتری می داد، اما وجود منابع غنی نفت و گاز موجب شد تا از سال ۱۹۹۰ به بعد مسکو و واشنگتن در منطقه قفقاز با هم به رقابت بپردازند. رسیدن به منابع انرژی و در کنترل در آوردن خط لوله ای که انرژی خزر را به اروپا و آمریکا می رساند فضای سیاسی منطقه را به سوی دو قطبی شدن سوق داد. در این ایام آمریکا، روسیه، ایران و ترکیه نگران نفوذ رقبای خود در قفقاز بودند.

کشورهای منطقه قفقاز جنوبی شامل گرجستان- آذربایجان- ارمنستان را به هیچ وجه نمی توان کشورهای قدرتمندی دانست. در حال حاضر مجموع جمعیت ۳ کشور حدود ۱۷ میلیون است که ۸ میلیون ساکن آذربایجان ۴ میلیون ارمنی و ۵ میلیون گرجی است و تولید ناخالص این ۳ کشور حدود ۱۰ میلیارد دلار می باشد. همچنین این منطقه حائل میان روسیه، خاورمیانه، اروپا و آسیای مرکزی است که چهارراه برخورد قدرتهای بزرگ می باشد. از این روست که قدرتهای جهانی برای صلح وثبات در این منطقه اهمیت ویژه ای قائل اند و فشار آنان بر این دو کشور برای رسیدن به وضعیت مطلوب، مطلبی آشکار است. این موضوع در بیانات مسئولان کشورهای آذربایجان و ترکیه مورد تاکید قرار گرفته است. بطوریکه صابر رستمخانلی رهبر حزب مخالف همبستگی شهروندی و نماینده مجلس ملی جمهوری آذربایجان طی بیاناتی میگوید: بهبود مناسبات ترکیه و ارمنستان تنها ناشی از

اراده دولت آنکارا نیست، بلکه با خواست و دیکته اتحادیه اروپا، آمریکا و دیگر کشورهای خارجی انجام می شود. غربی ها و ترکیه به خوبی میدانند هرگونه درگیری بین آذربایجان و ارمنستان آن هم اندکی بعد از افتتاح خط لوله نفتی باکو- تفلیس- جیهان (از فاصله ۳۰ کیلومتری شمال قره باغ می گذرد)، جدا از یک تنش سیاسی، ضربه ای سنگین بر توسعه منابع انرژی خزر وارد کرده و موجب بالا رفتن قیمت نفت در جهان خواهد شد که این مسأله اصلاً به سود آنها نمی

باشد. همچنین در صورت بروز جنگ سرمایه‌گذاران خارجی تمایلی به حضور در منطقه نخواهند داشت و منافع قدرتهای غربی هم به مخاطره خواهد افتاد. این مسأله موجب شده است تا آمریکا و غرب راه حل سیاسی و مسالمت آمیزی برای حل این بحران پیشنهاد دهند. ادامه…

به بیان دیگر، بعد از شروع درگیری، گروه مینسک سازمان امنیت و همکاری اروپا به ریاست مشترک روسیه، فرانسه و ایالات متحده آمریکا در مناقشه قره باغ کوهستانی میانجیگری می‌کنند که تابحال فعالیتهای آنها هیچ نتیجه‌ای نداشته است.

گزینه‌های پیش روی ترکیه بدین صورت می‌توان فهرست کرد:

فرصت‌ها

- ۱- افزایش نفوذ ترکیه در قفقاز
- ۲- فشار اتحادیه اروپا، آمریکا برای حل این موضوع = گرفتن امتیاز از آنان توسط ترکیه
- ۳- تبدیل شدن به بازیگر قدرتمند منطقه‌ای = ضرورت بهبود مناسبات با ارمنستان
- ۴- تبدیل شدن به یک مسیر ترانزیت انرژی به بازارهای غربی
- ۵- هموار شدن مسیر عضویت در اتحادیه اروپا
- ۶- ایجاد مسیر جدید انتقال نفت و گاز از طریق ارمنستان
- ۷- معرفی ترکیه به عنوان بهترین مسیر برای صادرات نفت و گاز
- ۸- افزایش مبادلات اقتصادی با ارمنستان
- ۹- رشد ۲۰ درصدی اقتصاد در شرق ترکیه
- ۱۰- افزایش سود و ارزش افزوده اقتصاد ملی ترکیه
- ۱۱- محدود شدن نفوذ روسیه و ایران در منطقه

تهدیدات

- ۱- ترس از واکنش مردم، نمایندگان مجلس و رسانه‌های آذربایجان (مسئله قره باغ)
- ۲- طرح شدن جدی ادعای قتل عام ارامنه (۱۹۱۵)
- ۳- وجود مشکلات مرزی و عدم شناسایی قرارداد قارص توسط ارمنستان
- ۴- مخالفت افکار عمومی مردم، نخبگان و احزاب سیاسی ترکیه
- ۵- عدم حل مشکلات با ارمنستان، ایجاد مشکل در مسیر الحاق این کشور به اتحادیه اروپا
- ۶- عدم تصویب مفاد توافق نامه در پارلمان این کشور
- ۷- ترس از عواقب تصویب قتل عام ارامنه در کنگره ایالات متحده آمریکا و اتحادیه اروپا
- ۸- چالش جدید و رقابت منفی در منطقه، مخاطره سرمایه‌گذاری در ترکیه

ترکیه به عنوان بازیگر منطقه‌ای برای وارد شدن به صحنه قفقاز تلاش می‌کند و بهبود مناسبات با ارمنستان را ضروری می‌داند بطوریکه آمریکا و اتحادیه اروپا نیز از این ایده حمایت و طرفداری میکنند. از نظر اقتصادی، جذاب‌ترین چهره جمهوری‌های قفقاز به منابع قابل توجه نفت و گاز این مناطق مربوط می‌شود. ترکیه به عنوان کشوری فاقد منابع حیاتی انرژی، آرزو دارد تا روی موضوع واردات انرژی از این مناطق سرمایه‌گذاری کرده و ضمن کاهش وابستگی بیش از حد به خاورمیانه، در راه تبدیل خود به یک مسیر ترانزیت انرژی به بازارهای غربی گام بر دارد.

علاوه بر کشورهای تولیدکننده انرژی، قدرتهای منطقه‌ای و جهانی نیز خودشان یک گروه فشار قابل توجه و مهمی برای این موضوع هستند. در حالیکه سیاست رسمی ایالات متحده در ساخت خط لوله «باکو - جیهان» محدود کردن نفوذ روسیه و ایران بوده، ولی نگرانی و دغدغه شرکت‌های نفتی امنیت این خطوط در ترکیه (به دلیل احتمال خرابکاری توسط ناسیونالیست‌های کرد)، گرجستان (تجزیه طلبان این کشور) و مسئله جنگ میان ارمنستان و آذربایجان میباشد. به همین منظور ترکیه دست به یک تلاش دیپلماتیک زد تا با ایجاد روابط حسنه با ارمنستان از یکسو، و ایجاد آشتی بین آذربایجان و ارمنستان از سوی دیگر زمینه‌ای بین بردن این نگرانی را فراهم نماید.

ترکیه در سیاست‌های خود در قفقاز، جمهوری آذربایجان را به عنوان اولویت اول استراتژی، گرجستان به عنوان سکوی دسترسی و ارمنستان را به عنوان مهارکننده تهدید، برنامه ریزی کرده بود؛ بطوریکه در ارمنستان در پروژه‌های بزرگ این منطقه در زمینه راه‌های ارتباطی و حمل و نقل مواد سوختی به سوی غرب، جایی نداشت. از این رو خط لوله‌ی نفتی باکو- تفلیس- جیهان و خط لوله‌ی گازی باکو- تفلیس- ارزروم و راه آهن کارس- تفلیس- باکو همه ارمنستان را دور می‌زنند. ولیکن ترکها با تغییر در راهبرد سیاست خارجی خود خواهان حل مشکل خود با ارمنستان هستند. تمامی این مذاکرات و سیاست جدید آنکارا، انعکاسی از اجرای یک سیاست فعال منطقه‌ای از سوی ترکیه و منطق عدم باقی ماندن مسئله‌ای با همسایگانیش میباشد.

به گفته‌ی ایلقار محمدوف، کارشناس سیاسی آذربایجان، اوضاع منطقه پس از قطع رابطه‌ی دیپلماتیک میان روسیه و گرجستان تغییر کرده است. پیش‌تر، گرجستان گذرگاه روسیه به سوی ارمنستان بود، ولیکن اکنون این گذرگاه بسته شده است و توسعه‌ی ارمنستان به مرز ایران وابسته است. رهبران ترکیه می‌خواهند به ارمنستان بفهمانند که همکاری منطقه‌ای برای آنان سودمند است. علاوه بر این افزایش روز افزون تعداد توریست‌های ارمنی باز دیدکننده از ترکیه، صدور اجازه از طرف ترکیه به فعالیت قاچاق نیروی کار ارمنی، افزایش حجم مبادلات تجاری گرچه از طرق غیر مستقیم و دید و بازدیدهای فرهنگی، همه به عنوان تحولات مثبتی در روابط فی مابین ارزیابی می‌گردند. طبیعتاً این روند، در فرآیند عادی سازی اوضاع در قفقاز نیز تأثیرات مستقیمی خواهد داشت.

با وجود تمام اختلافات موجود بین ترکیه و ارمنستان، ارتباط ارمنستان با ترکیه می‌تواند به روابط هر دوی این کشورها با غرب نیز تأثیر بگذارد. مناقشه قره باغ نیز یکی دیگر از مسائلی است که ارمنستان را در محافل جهانی مورد مواخذه قرار می‌دهد. ترکیه نیز درصدد است تا بتواند عضویت دائم اتحادیه اروپا را به دست آورد. لذا باید ابتدا تمام مشکلات خود را با ارمنستان حل و فصل کند. بنابراین شاید زمان آن رسیده باشد که هر دو کشور گامهای موثری را برای پیشبرد صلح به کار گیرند.

وزیر خارجه ترکیه گفت: ترکیه نمونه صلح در منطقه و همچنین در قفقاز و خاورمیانه میباشد، لذا نباید با مشکلات مرزی با همسایه خود مواجه شود. به گفته وی، دیدگاه ارمنستان در مورد پیروزی با اشغالی اراضی آذربایجان، طرز تفکر درستی نیست، خیلی‌ها می‌پندارند که ارمنستان با اشغال کردن اراضی آذربایجان پیروز شده است، لیکن این چنین نیست. دولت ارمنستان روز به روز فقیر میشود و مردم ارمنستان این کشور را ترک میکنند. به این دلیل اوضاع پیش آمده در قفقاز به نفع ترکیه، آذربایجان و ارمنستان نیست.

با رفع تنش، ترکیه بهتر و آسان‌تر می‌تواند خودش را به عنوان بهترین مسیر برای صادرات نفت و گاز منطقه معرفی نماید، مخصوصاً اگر قرار باشد که خطوط لوله‌ای از طریق ارمنستان - تا یک راه پر پیچ و خم دیگر - عبور کند. همچنین رئیس‌جمهور ترکیه در جای دیگری می‌گوید: موارد متعددی وجود دارد که ترکیه و ارمنستان می‌توانند درباره آنها با یکدیگر همکاری کنند که از جمله آنها می‌توان به ایجاد مناطق صنعتی در مرزهای مشترک اشاره کرد. در این راستا علی‌گونسوی، رئیس اطاق بازرگانی شهر کارس در شرق ترکیه پیش‌بینی می‌کند که بازرگانی مرزهای ترکیه و ارمنستان به رشد ۲۰ درصدی اقتصاد این منطقه منجر شود که محرکی برای خروج از عقب‌ماندگی در مناطق شرقی ترکیه خواهد بود. این بازرگانی همچنین به آنکارا کمک میکند رویای جاه طلبانه خود برای تبدیل شدن به وزنه‌ای سیاسی در سطح منطقه را با قدرت بیشتری پیگیری کند. این درحالیست که صادرات از ترکیه به ارمنستان حدود هفت برابر افزایش یافته و هم اکنون بالغ بر ۲۶۷ میلیون دلار است.

این امر به امنیت ملی ترکیه نیز کمک خواهد کرد تا دغدغه های اصلی خود را مرتفع سازد و حال را به آینده پیوند بزند، زیرا هرگونه چالش جدید و رقابت منفی در محیط درون و نیز پیرامون قفقاز میتواند سرمایه گذاری و آینده ترکیه را به مخاطره بیندازد. به عنوان نمونه در صورت انتقال و جریان یافتن نفت و گاز آذربایجان از طریق ارمنستان به ترکیه و سپس اروپا، در نهایت نقطه اتکای امنیت استراتژی ترکیه در خارج از محدوده سرزمینی این کشور قرار می گیرد. این موضوع همزمان اهمیت سود و ارزش افزوده در اقتصاد ملی ترکیه نیز دارد و در صورت تغییر این شرایط و وارد شدن ترکیه به نظام رقابتی در عرصه های امنیتی - اقتصادی این وضع می تواند بر توان ملی ترکیه تأثیر بگذارد.

عکس العمل ها در خصوص موضوع عادی سازی روابط ترکیه و ارمنستان که یک مسئله مهم منطقه ای و به روز است متفاوت میباشد. کشورهای غربی موافق این پروسه هستند و در مقاطع مختلف نیز جانب داری خود را از عادی سازی روابط این دو کشور اعلام کرده اند. به عبارت بهتر می توان گفت که محرک و مشوق ترکیه در وارد شدن به این فرآیند آمریکا و کشورهای غربی هستند. در مقابل بسیاری از نخبگان و احزاب سیاسی ترکیه مخالف عادی سازی روابط با ارمنستان بوده و بر اتحاد راهبردی با آذربایجان تأکید و حل مسئله قره باغ را به عنوان پیش شرط هرگونه مذاکره با ارمنستان برای ازسرگیری روابط مطرح می کنند. به اعتقاد آنها موضع گیری نرم ترکیه در این خصوص، باعث افزایش تحرک ارمنستان به کمک لابی خود، برای اعمال فشار علیه ترکیه از طرف جامعه بین المللی خواهد شد، همچنین نارضایتی آذربایجان را هم در پی خواهد داشت.

به گفته دیندار بلال دیندار مسئول فدراسیون همکاری ترکیه & آذربایجان، اخیراً گسترش مناسبات ترکیه و ارمنستان در خود ترکیه و آذربایجان موجب نگرانی شده است و سنجش افکار در ترکیه نشانگر آن است که ۹۶ درصد مردم مخالف بازگشایی مرزهای مشترک هستند.

براین اساس و در اثر فشار لابی آذری، همچنین نارضایتی مردم و احزاب ملی گرا، مسئولان ترکیه مجبور به اتخاذ موضعی در حمایت از آذربایجان شده اند. در همین راستا وزیر امور خارجه آذربایجان به امضای این توافقنامه واکنش نشان داده و اعلام میکند، باز شدن مرز بین ترکیه و ارمنستان بدون حل شدن موضوع قره باغ با منافع ملی جمهوری آذربایجان مغایرت دارد. بطوریکه مقامات ترکیه در پاسخ به این دغدغه آذربایجان اعلام کرده اند قبل از پایان اشغال قره باغ، گذرگاه های مرزی این کشور بر روی ارمنستان باز نخواهد شد. همچنین اردوغان تأکید کرده است که آنکارا در تمام مراحل روابط ارمنی- ترکی، منافع آذربایجان را مدنظر قرار خواهد داد.

شایان ذکر است که در پی تلاش های ترکیه برای عادی سازی روابط با ارمنستان، آذربایجان با فراخواندن سفیر ترکیه به وزارت خارجه خود، به وی تأکید کرد که آنکارا نباید اقدامی

علیه منافع باکو انجام دهد. به تبع همین موضع گیری ها و فشار افکار عمومی بود که آنکارا تأکید کرد، موضع این کشور در قبال آذربایجان غیرقابل تغییر است. با توجه به اینکه در هر دو کشور (ترکیه-آذر) احزاب مخالف به توافق ترکیه و ارمنستان برای فراهم کردن زمینه برقراری روابط دیپلماتیک و بازگشایی مرز مشترک واکنش نشان داده اند، موضع ترکیه دچار نوعی تناقض شده است. چرا که احمد داووداوغلو وزیر امور خارجه ترکیه از یک سو ابراز امیدواری می کند، مرز مشترک دو کشور تا پایان سال جاری گشوده شود و از سوی دیگر تأکید میکند که صلح با ارمنستان تنها در صورت برقراری آشتی میان ارمنستان و آذربایجان پایدار خواهد بود، لذا این سخن ایشان واقع بینانه است که ترکیه و

ارمنستان هنوز در ابتدای یک روند طولانی قرار دارند و هیچکس نمی داند که این روند تا چه زمانی به طول خواهد کشید.

علاوه براین روزنامه ترکی حریت می نویسد ترکیه در مذاکرات با ارمنستان پیگیر خواسته های آذربایجان بوده است. حریت بعنوان مثال به نقل از منبع ناشناس وزارت امور خارجه ترکیه می گوید: در مذاکرات با ارمنستان ما درباره تمام جزئیات همکاران آذربایجانی خود را مطلع ساخته ایم و بعضی از بندهای صورتجلسات را هم بنا به تأکید آذربایجانی ها قید کرده ایم، لذا علتی برای نگرانی نیست که برادران آذربایجانی ما ابراز نارضایتی کنند. به این ترتیب واکنش آذربایجان بعد از صدور سند، بر خلاف نقشه راه که در ماه آوریل امضا شده است، بسیار ملایم بود.

در همین زمینه نشریه ترکی رادیکال اعلام کرد وزیر امور خارجه ترکیه طی گفتگوی تلفنی با وزیر امور خارجه آمریکا، روسیه و رئیس فرانسوی گروه مینسک سازمان امنیت و همکاری اروپا به آنها اطلاع داده است که تفاهم نامه تنظیم شده در صورت عدم تحول در حل مسئله قره باغ مورد تأیید قرار نخواهد گرفت و آنها را به اعمال فشار بر ارمنستان فراخوانده است.

یعنی آنکارا با کنایه می گوید اگر در مسئله قره باغ کوهستانی پیشرفت نباشد، تفاهم نامه تأیید نخواهد شد و این چیزی جز طرح مسئله قره باغ بعنوان پیش شرط نیست. حل و فصل اختلاف با ارمنستان به بهبود وجهه ترکیه به عنوان کشوری که اصلاحات را از درون آغاز کرده و در سطح منطقه هم به دنبال برقراری صلح و ثبات است، کمک شایان توجهی می کند. علاوه بر آن عبور از خصومت های دیرینه با ارمنستان راه را برای الحاق این کشور به اتحادیه اروپا هموارتر خواهد کرد. بطوریکه وزیر امور خارجه ترکیه طی بیاناتی می گوید گشایش مرزهای ترکیه & ارمنستان برای برقراری صلح در قفقاز میباشد. این فقط در رابطه با مناسبات ترکیه ارمنستان نیست، بلکه مرتبط با مشکلات منطقه ای

میباشد. ترکیه خواستار حل مناقشات راکد و برقراری صلح در منطقه است. همچنین سرژ سرکیسیان رئیس جمهور ارمنستان در موافقت با این موضوع اظهار میدارد، کشورش هیچگاه با پیوستن ترکیه به اتحادیه اروپا مخالفت نکرده است.

وی می گوید: عضویت ترکیه را در اتحادیه اروپا بسیار مهم میدانیم، زیرا انتظار داریم ترکیه به عنوان کشور همسایه در روابط خود با ارمنستان به معیارهای اتحادیه اروپا توجه کند. سرکیسیان ابراز امیدواری میکند، روابط سیاسی و اقتصادی کشورش و ترکیه بر پایه تفاهم و احترام متقابل توسعه یابد. در غیر این صورت بی اعتمادی میان دو طرف تشدید خواهد شد.

از طرف دیگر ترکیه که در رؤیای عضویت در اتحادیه اروپا بسر میرد مجبور است دیگر ملاحظات این اتحادیه را رعایت کند.

در این راستا کارن بکاریان (رئیس سازمان اجتماعی همگرایی اروپا) تأکید میکند، متوقف ساختن روند مذاکرات برای عادی سازی روابط میان ارمنستان و ترکیه به ضرر منافع ملی ترکیه می باشد چرا که ترکیه خواستار افزایش نقش و تأثیرات خود در قفقاز جنوبی است. لذا برای رسیدن به این هدف برقراری روابط عادی میان ترکیه و تمام کشورهای همسایه امری ضروریست. این کارشناس یادآوری کرده است که به جز مسئله عادی سازی روابط میان ارمنستان و ترکیه، مشکلات دیگری از جمله & مسایل کردها و قبرس نیز وجود دارد که در راه عضویت ترکیه در اتحادیه اروپا مشکلاتی متعددی ایجاد می کند. به همین دلیل است که حمایت دیمیتری کریستوفیاس رئیس جمهور بخش یونانی نشین قبرس که گفته بود کشورش از روند عادی سازی روابط ترکیه و ارمنستان حمایت می کند، مهم ارزیابی میشود. اگر چه بنظر کاتینکا باریش کارشناس مرکز اصلاحات اروپا (CER) در لندن، بهبودی روابط ترکیه با ارمنستان موجب میشود که ترکیه برای اروپا به عنوان کشور دارای مسئولیت در منطقه مطرح شود و این امر برای عضو شدن در اتحادیه اروپا موثر خواهد کرد.

تجدید حیات قدرت و نفوذ روسیه همواره به عنوان یک تهدید اساسی برای منافع امنیتی آنکارا تفسیر میشود. بطوریکه مواضع اتخاذ شده توسط روسیه در قبال سیاست های یکدیگر به افزایش تنش ها و بی ثباتی ها در این منطقه کمک کرده است. ترکیه همواره منتقد فعالیت ها و اقدامات روسیه بوده است. روسها نیز از این انتقادات خشمگین شده و در مقابل، مدت طولانی است که از جنبش جدایی طلب کردهای ترکیه حمایت می کند، و این هم به نوبه خود باعث انتقاد از جانب آنکارا شده است. به همین دلیل در صورت تحقق صلح بین دو کشور، ارمنستان بعنوان یکی از اصلی ترین شرکای روسیه در منطقه در ترسیم آینده روابط سیاسی خود با روسها با مشکل مواجه خواهد شد و کاهش نفوذ روسیه را در بر خواهد داشت که این همان خواسته ترکیه است. فعالیت آنکارا، انعکاسی از اجرای یک سیاست فعال منطقه ای و منطبق عدم باقی ماندن مسئله ایی

طبیعتاً این روند، در جهت عادی سازی اوضاع در قفقاز نیز تأثیرات مستقیمی خواهد داشت. لذا تلاش ترکیه در جهت وارد ساختن آذربایجان به چرخ مذاکرات با ارمنستان و تبدیل آن به مذاکرات سه جانبه را نیز باید در همین چهارچوب مطالعه نمود. انتظار می‌رود مذاکرات سه جانبه به حل و فصل مسئله قره باغ و عقب نشینی ارمنستان از سرزمین های تحت اشغال آذربایجان منجر شود. کما اینکه میتوان مذاکرات پی در پی علی باباجان وزیر امور خارجه ترکیه با مقامات آذربایجان در مورد نتایج مذاکرات و تسریع روند آنها، تحولی مثبت در راستای حل مشکلات منطقه دانست. بطوریکه داود اغلو در مصاحبه خود به تلویزیون CNN Turk میگوید: ما به سودمند بودن دیدار روسای جمهور آذربایجان و ارمنستان امید داریم.

نشست بعدی سران سازمان کشورهای مستقل همسود نهم اکتبر در مولداوی برگزار خواهد شد. پیش بینی می شود که در چار چوب این نشست مذاکراتی بین رئیس جمهور آذربایجان و رئیس جمهور ارمنستان بر گزار شود. اگر چه این توافقنامه جهت اجرایی شدن نیازمند تصویب مجالس کشورها می باشد که از لحاظ تئوری مجلس ترکیه می تواند توافق نامه را تصویب کند. اما در پارلمان ارمنستان این فرآیند پیچیده تر است، زیرا که اجماع نمایندگان مجلس سخت تر است. ولی اگر این توافقنامه در مجالس دو کشور تصویب نشود، نشان دهنده وجود اختلاف بین طرفین است که این موضوع بطور تلویحی در اظهارات مقامات ترکیه دیده میشود. بعنوان مثال نخست وزیر رجب اردوغان اعلام کرده است که در صورتیکه توافقنامه مورد پسند پارلمان ارمنستان و ترکیه قرار نگیرد، منتفی خواهد شد.

این اظهارات اردوغان تردید خیلی ها را برانگیخته است. چراکه پارلمان ترکیه که حزب "عدالت و توسعه" را رهبری خود رجب اردوغان اکثریت آن را تشکیل می دهد ممکن است اسناد مذکور را تأیید ننماید و حتی ممکن است تأیید اسناد به مدت نامعلوم بتأخیر بیافند. در آنصورت دولت ترکیه تظاهر خواهد کرد که دولت به اصطلاح بسیار علاقمند است که اسناد امضاء شوند، اما نمایندگان مجلس مخالفند. به این ترتیب آشکار است که ترکیه تمام تلاش خود را در راستای دفاع از منافع آذربایجان بکار برده است. فرصت ها و تهدیدهای ارمنستان را بدین ترتیب می توان فهرست کرد:

فرصت ها

۱- ایجاد صلح و ثبات در منطقه قفقاز

۲- خروج از رکود اقتصادی

۳- کاهش مهاجرت افراد تحصیل کرده به آمریکا و روسیه

۴- تنظیم روابط با روسیه

۵- ایجاد شاهراه انتقال نفت و گاز از طریق ارمنستان

۶- الحاق به خط لوله نابوکو و دریافت گاز از این پروژه

۷- تبدیل شدن یک مرکز ترانزیت در بین کشورهای ترکیه، آذربایجان و کشورهای آسیای مرکزی

۸- خروج از محاصره ترکیه و آذربایجان

۹- حمایت از عضویت ترکیه در اتحادیه اروپا؛ ترکیه مجبور خواهد بود که طبق معیار ها و اصول اتحادیه اروپا با ارمنستان رفتار کند.

۱۰- خروج پایگاههای نظامی روسیه

۱۱- افزایش تولید ناخالص ملی

تهدیدات

۱- نارضایتی مردم و احزاب (بخصوص حزب داشناکسیون) در خصوص مسئله کشتار ارامنه (۱۹۱۵) و شناسایی قرارداد قارص (۱۹۲۱)

۲- فشار از طرف هواداران ارمنی استقلال قره باغ

۳- عدم شناسایی قتل عام ارامنه از طرف ترکیه

۴- عدم تصویب توافقنامه در پارلمان این کشور

ارمنستان قرارداد لوزان (مرزهای ترکیه) را به رسمیت نمی شناسد. همچنین ادعاهایی مبنی بر قتل عام ۱/۵ میلیون ارمنی و رانده شدن ۵۰۰ هزار ارمنی را با جدیت دنبال میکند. بطوریکه ارمنی ها ۲۴ آوریل هر سال را به عنوان روز قتل عام ارامنه مراسم برگزار میکنند و یاد آنان را گرامی میدارند. همچنین احزاب مخالف در ارمنستان از جمله کنگره ملی ارمنستان (متشکل از چند حزب مخالف دولت) به رهبری لئون تر پتروسیان، رئیس جمهور پیشین این کشور و مخالف اصلی دولت، ضمن تأکید بر مخالفت خود با روند آغاز شده برای عادی سازی روابط با ترکیه، از پذیرش درخواست دولت برای مذاکره در این خصوص امتناع کرده اند و ایجاد هرگونه کمیسیون تاریخی به این منظور را خیانت دولت به تاریخ و ملت ارمنستان می دانند و عقب نشینی در برابر ترکیه را بستری برای تحریف واقعیت ها تلقی میکنند.

شایان تأمل اینکه مخالفت کنگره ملی ارمنستان و شخص پتروسیان با روند شکل گرفته، در حالی صورت می گیرد که وی در زمان ریاست جمهوری خود، موافق مذاکره با ترکیه و حتی آذربایجان بدون هرگونه پیش شرط بود و یکی از دلایل استعفای او در اواخر دهه ۱۹۹۰ نیز همین مواضع ذکر می شود. با این وجود، او و حزب متبوعش در شرایط فعلی با تغییر موضع، به یکی از مهم ترین مخالفین دولت در روند عادی سازی روابط با ترکیه تبدیل شده اند. افزون بر این، حزب داشناکسیون، دیگر حزب مخالف دولت ارمنستان نارضایتی خود را با بازگشایی مرزهای ارمنستان و ترکیه به صراحت ابراز داشته است. چراکه به اعتقاد مقامات این حزب، این اقدام به معنای به رسمیت شناخته شدن مرزهای موجود میان دو کشور است و این در حالی است که ترکیه بخش هایی از خاک ارمنستان را در اشتغال دارد و باید بر اساس پیمان قارص (سال ۱۹۲۱) این قسمت ها را به ارمنستان عودت دهد. همچنین هزاران نفر از مردم ارمنستان در ایروان در اعتراض به سازش دولتشان با ترکیه برای برقراری روابط میان دو کشور، تظاهرات کردند. استفان دمرفیان، رهبر حزب مخالف مردمی ارمنستان تأکید میکند، کسی با بازگشایی مرز میان ارمنستان و ترکیه مخالف نیست اما این امر نباید به قیمت خدشه دار شدن شان و منافع ارمنستان باشد. در مقابل، آنها در خصوص اعلام آمادگی ارمنستان برای الحاق به خط لوله نابوکو و دریافت گاز از این پروژه اشاره و این موضوع را، گواهی بر توافقات پنهانی طرفین می دانند (هرچند موضوع الحاق ارمنستان به ناباکو از سوی کمیسیون انرژی اتحادیه اروپا رد شده است). ولیکن ارمنستان برای ایجاد اقتصادی سالم و راحت و همچنین حیات سیاسی با ثبات به روند مذاکرات با ترکیه اهمیت می دهد. در این چهارچوب یک ارمنستان دارای مناسبات سالم و عادی با همسایگان، باندازه خود این کشور، برای منطقه الزامی می باشد.

نتایج مثبت حاصله در روند مذاکرات، از لحاظ تبدیل قفقاز به یکی از اعضای عاری از مسئله سیستم سیاست جهانی، اهمیت وافری دارد. در حال حاضر بیشترین فشار از سوی آمریکا و اتحادیه اروپا برای عادی گشتن روابط ترکیه و ارمنستان، در اثر فعالیت های دیپلماتیک (لابی) ارمنی می باشد. لابی ارمنی در نزد کنگره، ریاست جمهوری آمریکا و اتحادیه اروپا، دارای پتانسیلی است که میتواند، هم در مناسبات ترکیه و آمریکا و هم در روابط ترکیه با اروپا، تخریباتی ایجاد نماید. پس از جنگ در گرجستان، با وضعی که پیش آمده است، ارمنستان از هر کشور دیگری در منطقه شکننده تر به نظر می رسد. زیرا راهی به دریا ندارد و بخش عمده ی مواد سوختی و گندم از بندرهای گرجستان در دریای سیاه تامین می شد که جنگ، عرصه فعالیت آن ها را تنگ کرده است. برخی ناظران غربی معتقد اند که همه این رویدادها در نهایت به صلح میان ارمنستان و آذربایجان خواهد انجامید.

کمیته ملی ارامنه آمریکا اعلام کرده است تحریم های اقتصادی و محدودیت های بازرگانی ای که از طرف ترکیه و آذربایجان بر کشور ارمنستان اعمال می شود سالانه ۵۷۰ تا ۷۲۰

میلیون دلار به اقتصاد ارمنستان صدمه می زند. اما اگر مرزهای این کشورها بر روی ارمنستان گشوده شود، صادرات ارمنستان دو برابر شده و تولیدات ناخالص ملی این کشور ۳۰ تا ۳۸ درصد افزایش خواهد یافت.

با توجه به آمار بانک جهانی در چنین شرایطی ارمنستان می تواند مبلغ ۶/۴ تا ۸/۴ میلیون دلار در حمل و نقل، ۴۵ میلیون دلار در میزان مصرف انرژی صرفه جویی کند و صادرات خود را به ۲۶۸/۹ تا ۳۴۲/۴ میلیون دلار افزایش دهد که سود کلی آن ۳۲۰ تا ۴۰۰ میلیون دلار خواهد بود.

همچنین ارمنستان اعلام کرده است که باز شدن مرزهایش در چنین شرایطی این کشور را به یک مرکز ترانزیت در بین کشورهای ترکیه، آذربایجان و کشورهای آسیای مرکزی تبدیل خواهد کرد. اما در این میان ارمنستان به واسطه وضعیت خاص جغرافیایی و استمرار سیاست انزوا از سوی آذربایجان و ترکیه و به خاطر مسدود شدن مسیر ارتباطی این

کشور از ناحیه گرجستان پس از جنگ با روسیه با مشکلات زیادی برای ارتباط با جهان خارج و تأمین نیازمندیهای خود از طریق زمینی مواجه است. در خلال جنگ (روسیه-گرجستان) مسیر ارتباط ریلی ارمنستان از طریق گرجستان که از آن برای رفع تقریباً سه چهارم نیازمندی های خود و همچنین ارتباط زمینی با متحد قدرتمند

خود یعنی روسیه استفاده می کرد قطع و به واسطه عدم انجام عملیات های نقل و انتقال از بندرهای پوتی و باتومی استفاده از این بندر نیز برای ایروان ممکن نبود. این چالش با عنایت به مسدود بودن مرزهای ارمنستان با آذربایجان و ترکیه و اینکه این کشور حسب معمول از مسیر ایران استفاده اندکی (نسبت به مسیر گرجستان) می کند، محسوس تر

بود. همین امر سبب شد که برخی آگاهان در ارمنستان با متهم کردن دولت این کشور به عدم توجه به مشکلات آنها در عرصه خارجی، تأکید کنند که سرژسرسیان (رئیس جمهور) باید از تحولات گذشته، به ویژه جنگ اوت درس های بایسته را می گرفت و تدابیر لازم برای تحول در سیاست خارجی و رفع مشکلات این کشور را مورد توجه قرار می داد که نداده

است. از این رو دولت ارمنستان در فضای پس از جنگ به فکر ایجاد مسیرهای جدید می باشد تا ریسک و خطرات ناشی از بروز حادثه مشابه را به حداقل ممکن کاهش دهد. این در حالی است که مخالفین داخلی در ارمنستان نیز با اشاره به اینکه طی سال های متمادی، همواره طرف ترک اقدام به ایجاد شرط می کرده، بر این باورند که ایروان نیز باید برای

تأمین منافع خود بر موضوع ضرورت شناسایی کشتار ارمنه در امپراتوری عثمانی به عنوان پیش شرط تأکید و تصریح دارند که دولت این کشور در صورت عدم شناسایی این امر نباید به عادی سازی روابط با ترکیه مبادرت کند.

جالب تأمل این که برخی هواداران ارمنی استقلال در قره باغ (که هنوز استقلال آن از سوی هیچ کشوری مورد شناسایی قرار نگرفته) از جمله ماسیس مالیان، دبیر شورای امنیت این جمهوری، با اشاره به اینکه جنگ اوت اسباب استقلال اوستیای جنوبی و آبخازیا شده است، با حمایت از بروز جنگ در این منطقه آنان میتوانستند نسبت به نهایی کردن استقلال خود اقدام کنند.

با این وجود، باید به این مهم نیز اشاره کرد که در صورت اجرایی شدن دو پروتکل موجود در تفاهم نامه، تحولات عمده ای در قفقاز جنوبی در ابعاد مختلف سیاسی، امنیتی، اقتصادی و ایجاد خواهد شد و زمینه های پویایی قابل ملاحظه ای، در منطقه فراهم خواهد شد. در این صورت، برنده اصلی این تحولات مثبت مردم منطقه به ویژه ارمنستان هستند که به تبع تقابل با آذربایجان و سیاست انزوی این کشور، طی سال های اخیر متحمل فراوانی مختلفی شده و منافع و سرنوشت آنها در بسیاری از موارد بازیچه

چانه زنی های قدرت های خارجی گردیده که هر یک در سودای منافع خاص خود، در ظاهر به دنبال صلح، اما در باطن جانب دار استمرار بن بست در قفقاز جنوبی و استمرار تنش ها بوده و هستند.

ادوارد نعلبندیان وزیر امور خارجه جمهوری ارمنستان در پاسخ به سؤال خبرنگاران که پرسیده بودند، نخست وزیر ترکیه اعلام کرده تا مسئله قره باغ حل نشود، مرز ارمنستان و ترکیه گشوده نخواهد شد در این رابطه چه خواهید گفت؟ وی پاسخ می دهد، طرف ترک مطلع می باشد و اطمینان داریم که درک می کند که مامشروط ساختن عادی سازی روابط ارمنی- ترکی را با اقدامات حل و فصل مسئله قره باغ کوهستانی متنی می دانیم. تلاش برای مرتبط ساختن این دو روند، می تواند هم آن پروسه و هم دیگری را ناکام سازد.

بسیاری از کشورها نیز از جمله کشورهای ریاست کننده مشترک گروه مینسک نیز بر همین موضع می باشند و به دفعات اعلام کرده اند که عادی سازی این روابط باید بدون پیش شرط انجام گیرد. ما مذاکرات را با این تفاهم آغاز کرده و انجام دادیم و به این توافقات متقابلی رسیدیم که منعکس گردیده اند. اگر مسئولین ترکیه مسائلی را در رابطه با امضای اسناد دارند، آنگاه نباید سعی کنند آنها را بر خلاف محتوا و نص و اهداف حل نمایند. امضای اسناد امضا شده و اجرای آنها پروسه ای مملو از پیچیدگی ها می باشد. لکن ارمنستان آماده است برای پیش رفتن به توافقات احترام گذارد. اگر مقامات امروز ترکیه حاضر نیستند واقعیت نژادکشی اجرا شده در امپراتوری عثمانی را قبول کنند، آنگاه لاقول موظفند

نسبت به بازماندگان نژادکشی و فرزندانشان محترمانه برخورد کنند. اگرچه این موضوع مخالفانی را در این کشور داشته است ولیکن ائتلاف حاکم بر ارمنستان که متشکل از سه حزب می باشد، اعلام کرد این ائتلاف که اکثریت را در پارلمان این کشور در اختیار دارد از برقراری روابط با ترکیه پس از چند دهه خصومت، حمایت خواهند کرد. این احزاب در بیانیه ای مشترک اعلام کردند: دولت ارمنستان در خصوص آینده کشورمان و بهبود روابط بین دو کشور از خود شجاعت نشان داده است. ما از چنین سیاستی استقبال می کنیم و از مردم ارمنستان، همه سازمان های سیاسی و اجتماعی و همچنین همه

ارمنی های سراسر جهان می خواهیم شرایط لازم را برای این روند فراهم کنند تا این روند به طور موفقیت آمیزی انجام شود. حمایت ائتلاف حاکم بر ارمنستان، در واقع تصویب دو پروتکل در خصوص برقراری روابط با ترکیه و گسترش روابط دو جانبه را که انتظار می رود این ماه به پارلمان این کشور ارائه شود، تضمین می کند. یکی از دغدغهای ترکیه از بین بردن موانع برای عضویت در اتحادیه اروپا است که مقامات ارمنی در اظهار نظرات خود از این موضوع استقبال کرده اند و موافق پیوستن این کشور به این اتحادیه میباشند. چرا که

عضویت دولت ترکیه در اتحادیه اروپا به نفع ارمنستان خواهد بود زیرا در آن صورت استقلال عمل ترکیه محدود خواهد شد و ترکیه مجبور خواهد بود که طبق معیار ها و اصول اتحادیه اروپا با ارمنستان رفتار کند.

تأثیرات تحولات بر جمهوری اسلامی & ایران

تهدیدات

۱- افزایش حضور قدرت های منطقه ای و بین المللی

۲- حضور فعال و قدرتمند ترکیه به عنوان رقیب ایران در منطقه

۳- کاهش مناسبات ایران با ارمنستان

۴- کاهش حضور ایران در منطقه قفقاز؛ افزایش حضور قدرت های فرامنطقه ای و بالعکس

۵- ایجاد حلقه پیرامون ایران

۶- خارج کردن ایران از مسیر انتقال نفت و گاز منطقه

۷- گسترش حضور و نفوذ آمریکا و رژیم صهیونیستی

۸- عدم استفاده از کارت ارمنستان، برای کنترل آذریها

۹- از بین رفتن کارایی پیمان نانوشته ایران & ارمنستان؛ روسیه و ایران & ارمنستان؛ یونان علیه ترکیه و آذربایجان

فرصت ها

۱- روابط نزدیک ایران & ترکیه ارمنستان به مانع در راه سیاست های خاورمیانه ای آمریکا تبدیل می شود

۲- باعث کنترل قوم گرایی در منطقه بخصوص کردها می شود

در صورت تحقق فرآیند عادی سازی روابط بین ارمنستان و ترکیه معادلات و فضای جدیدی در منطقه شکل خواهد گرفت و به طور طبیعی در این فضای جدید، قدرت های منطقه ای و بین المللی برای افزایش نقش آفرینی و حداکثرسازی منافع خود وارد این فضا خواهند شد. ایران نیز به عنوان بازیگری منطقه ای و با عنایت به همسایگی خود با هر دو کشور ارمنستان و ترکیه، طبیعتاً از این تحول بی تاثیر نیست. به نظر می رسد دستگاه دیپلماسی کشورمان باید به صورت جدی وارد این قضیه شود، چرا که این موضوع منافع ما را به صورت جدی تحت تأثیر قرار خواهد داد.

حضور ایران در منطقه قفقاز با توجه به مشترکات فرهنگی و تاریخی با کشورهای این منطقه می تواند حضور قدرت های فرامنطقه ای را کاهش دهد، که این مهم با منافع این قدرت‌ها در تضاد است، از این رو آنها تمامی تلاش خود را جهت تنگ کردن محاصره ایران و به اصطلاح ایجاد حلقه پیرامون اطراف ایران می نماید و به خوبی میدانند حل مناقشه قره باغ نه تنها به روسای گروه مینسک سازمان امنیت و همکاری اروپا، بلکه به ایران نیز بستگی دارد. لذا هر راه حلی در ارتباط با مناقشه قره باغ که باعث کم شدن قدرت نفوذ ایران در این منطقه شود با استقبال و همراهی غربی ها مواجه خواهد شد. بر خلاف ادعای برخی قدرت‌ها مبنی بر امکان دور زدن ایران به عنوان یک قدرت منطقه ای، آنان باید بدانند که این کشور در ارتباط با تضمین امنیت انرژی این منطقه یکی از مهمترین گزینه ها محسوب میشود.

فرصت های و تهدیدات آذربایجان:

تهدیدات

۱- تضعیف مواضع (در صورت حل نشدن موضوع قره باغ)

۲- عدم دریافت حمایت های صددرصدی ترکیه(درمنطقه- گروه مینسک)

۳- وارد شدن خدشه به مفهوم "یک ملت و دو دولت"؛ پان ترکیسم

۴- واکنش مردم، احزاب و نمایندگان مجلس آذربایجان

۵- از دست دادن متحد راهبردی(ترکیه)

فرصت ها

۱- در صورت آشتی با ارمنستان (حل مشکل قره باغ)

۲- امکان جایگزین مسیر انتقال نفت و گاز از طریق ارمنستان

۲- بازگرداندن مناطق اشغالی (حداقل ۵ شهر)

۳- پیروزی سیاسی برای رهبران آذری

۴- بازگشت آوارگان

۵- کنترل و از بین رفتن تبعات ناشی از اشغال قره باغ ازجمله(نامنی اجتماعی، گسترش فرقه های انحرافی و...)

۶- محدود کردن فعالیت ایران در منطقه

۷- رشد اقتصادی

در پی امضای توافقنامه بین ترکیه و ارمنستان که با هدف بازگشایی مرز های دو کشور صورت گرفت، وزارت امور خارجه جمهوری آذربایجان در واکنش به این توافقنامه اعلام کرد مذاکره برای عادی سازی روابط، مسئله داخلی دو کشور است و در صورت مدنظر قرار گرفتن منافع جمهوری آذربایجان، در این خصوص هیچ ناراحتی در باکو وجود ندارد. با جدی شدن روند عادی سازی مناسبات ترکیه و ارمنستان به یکباره واکنش هماهنگی در میان برخی از مقامات، نمایندگان مجلس و رسانه های آذربایجان به اقدامات ترکیه برای عادی سازی مناسبات با ارمنستان نشان داده شد که خودداری علی اف از شرکت در نشست ائتلاف تمدنها در استانبول، افزایش یکجانبه قیمت گاز انتقالی به ترکیه، عدم همراهی و بدرقه همسر نخست وزیر ترکیه در باکو از سوی بانوی اول جمهوری آذربایجان و تهدید به تجدید نظر در مناسبات خود با ترکیه بویژه در زمینه همکاریهای انرژی ازجمله این اقدامات بود. شاید خودداری الهام علی اف از شرکت در نشست نابوکو در آنکارا و تاکید بر عدم سرمایه گذاری در خط لوله نابوکو و نیز امضای قرارداد گازی با شرکت گاز پروم هر چه بیشتر ترکها را در این خصوص نگران کرده باشد.

موضع کشورهای منطقه از جمله آذربایجان از منظر دیگری نیز قابل بررسی است. طبیعی است که آذری ها مخالف این فرآیند هستند و مخالفت خود را با این فرآیند به صورت رسمی و غیر رسمی در رسانه ها و افکار عمومی ابراز داشته اند. سال ها است که آذربایجان و ترکیه به عنوان دوست و همکار راهبردی در کنار هم حضور دارند و منافع منطقه ای خود را به یکدیگر گره زده اند. اکنون که موضوع عادی سازی روابط ارمنستان و ترکیه پیش آمده، طبیعتاً آذری ها راضی نیستند، چرا که هم در موضوع قره باغ و هم در روابط دو جانبه ممکن است حمایت های پیشین و صددرصدی را از ترکیه دریافت نکنند یا اینکه این حمایت ها کاهش یابد. از سوی دیگر، آذری ها روی حمایت ترکیه در موضوع قره باغ حساب ویژه ای باز کرده بودند و در شرایط جدید و در صورت عملیاتی شدن پروتکل ها، این وضعیت را می توان باختی سیاسی برای آنها محسوب کرد و طبیعی است که راضی نباشند. این موضوع در اظهارات مسئولان آذری مورد تاکید قرار گرفته است و آنان نگرانی خود را از این موضوع بارها اعلام نموده اند. بطوریکه معاون حزب نوین جمهوری آذربایجان (حزب حاکم) تاکید کرده است، دولت ترکیه نباید برضد منافع باکو گام بردارد.

گولر احمداوا نماینده مجلس ملی از حزب آذربایجان نوین میگوید: دولت آنکارا نباید وحشیگری های ارمنی ها علیه آذربایجانی ها و ترکها را به فراموشی بسپارد. وی تاکید میکند: درس های تاریخ نباید فراموش شود و به رغم همه اینها سفر عبدالله گل به ارمنستان نمی تواند باعث سلب مناسبات میان جمهوری آذربایجان و ترکیه شود. همانند بسیاری از آذربایجانی ها من نیز از خرسفر گل به ارمنستان اظهار تاسف می کنم.

پناه حسین نماینده مجلس ملی از حزب مخالف مساوات نیز، ارزیابی یکجانبه از سفر رییس جمهوری ترکیه به ارمنستان را مشکل خواند و از عواقب این سفر اظهار نگرانی کرد. معاون اول رئیس مجلس ملی جمهوری آذربایجان ضیافت عسگر اف می افزاید: رئیس جمهور ترکیه در سفر چندی پیش خود به باکو و در جمع نمایندگان مجلس ملی جمهوری آذربایجان اظهار داشت: تازمانی که ارمنستان از تلاش خود برای به رسمیت شناخته شدن کشتار ارمنه دست بردارد و مناقشه قره باغ، به نفع جمهوری آذربایجان حل نشود، مرزهای ترکیه و ارمنستان همچنان بسته باقی خواهد ماند.

وی می گوید: حال باید از دولت‌مردان ترک این سوال اساسی را پرسید که کدامیک از این شروط اساسی تحقق پیدا کرده که می خواهید اقدام به بازگشایی مرزها یتان بروی ارمنی ها کنید؟ در عین حال آرازعظیم اف معاون وزیر امورخارجه جمهوری آذربایجان هم با اشاره به اینکه موضوع بازگشایی مرزهای ترکیه و ارمنستان باید به حل مناقشه قره باغ پیوند زده شود می گوید: باید این روند طوری پیش رود که حداقل پنج شهرستان جمهوری آذربایجان که خارج از منطقه قره باغ هستند، آزاد شوند و آوارگان به خانه و کاشانه خود بازگردند.

علی حسن اف رئیس بخش اجتماعی- سیاسی دفتر ریاست جمهوری آذربایجان نیز در این مورد میگوید: بدون در نظر گرفته شدن حل مناقشه قره باغ کوهستانی، امضای تفاهنامه میان ترکیه و ارمنستان بر خلاف منافع آذربایجان است. احزاب مختلف جمهوری آذربایجان هم با صدور بیانه هایی اقدام ترکیه در بازگشایی مرزهای ارمنستان را به منزله خیانت ترکها به آذربایجان ارزیابی کردند. تعدادی از این احزاب، خواستار تجمع آذریها، در برابر سفارت ترکیه در باکو، برای اعتراض به این تصمیم ترکیه شدند. این موضوع باعث شده مقامات ترکیه مجبور شوند وفاداری خود را با همپیمان خود اعلام نمایند و درصدد دلجویی از آنها برآیند.

بر این اساس رجب طیب اردوغان نخست وزیر ترکیه به الهام علی اف رییس جمهوری آذربایجان اطمینان داد، تا زمانی که مشکل قره باغ حل نشده است، مرز ترکیه با ارمنستان گشوده نخواهد شد و تحرکاتی که از چپ و راست به دنبال خدشه دار کردن مفهوم "یک ملت و دو دولت"؛ در مناسبات آنکارا با باکو صورت می گیرد، بی اثر خواهد

بود.

ایشان همچنین در سخنرانی خود خطاب به نمایندگان مجلس جمهوری آذربایجان نیز بر برادری دو کشور تاکید میکند و می‌گوید: آنکارا هرگز اقدامی علیه باکو انجام نمی‌دهد. لیکن من با تاکید می‌خواهم بیان کنم که تلاش‌های ما علیه کشور دوست و برادرمان – آذربایجان نیست. ما با اجرای اقدامی بر خلاف منافع آذربایجان موافقت نخواهیم کرد. ما روند قبول این سازش را می‌توانیم سرعت بخشیم. لیکن این مسئله منوط به حل مناقشه قره باغ کوهستانی خواهد بود.

وجدی گونول وزیر دفاع ملی ترکیه نیز طی اظهاراتی می‌گوید: برای عادی سازی روابط ترکیه و ارمنستان حل مسئله قره باغ کوهستانی ضروری است. مسئله قره باغ یکی از مهمترین موانع موجود در مقابل روند عادی سازی مناسبات آنکارا و ایروان است.

روزنامه جمهوریت طی گزارشی در این رابطه می‌نویسد: رجب طیب اردوغان نخست وزیر ترکیه در مصاحبه مطبوعاتی مشترک با الهام علیف رئیس جمهور آذربایجان اعلام داشته است، بدون پیدایش راه حل مسئله قره باغ، گشوده شدن سرحد مشترک میان ترکیه و ارمنستان غیر ممکن خواهد بود. این حرفی است که از زبان با صلاحیت ترین مقام دولتی کشور ترکیه یعنی من خارج می‌شود و قوی با ضمانت بیش از این نمیتواند داده شود. همین روزنامه می‌افزاید، الهام علیف رئیس جمهور آذربایجان نیز در سخنان خود ضمن سپاسگذاری از اردوغان بعلت اینکه در این مورد تضمین داده است، اعلام کرده است که دیگر در این زمینه جایی برای شک و تردید باقی نمانده است.

روزنامه استار اظهارات الهام علیف رئیس جمهور آذربایجان در این زمینه را تحت عنوان “باکو دیگر شکی ندارد”؛ به اطلاع خوانندگان خود رسانده و می‌نویسد، رجب طیب اردوغان نخست وزیر ترکیه تاکید نموده است، حساسیت برادران آذربایجانی مان در مورد مسئله قره باغ در عین حال حساسیت ماست. ادعاهای به غیر از این را به هیچ عنوان قبول نمی‌کنیم. احدی درصدد سایه افکندن به دوستی و برادری ما که قدمتی دیرینه دارد، بر نیاید. این نوع موضع گیری مقامات ترک باعث شد تا رسانه های آذری با شور و شغف خبر دهند که سفیر ترکیه در آذربایجان اعلام داشته است، چنانچه سرژ سرکیسیان مایل به دیدن بازی فوتبال است میتواند با هوایما عزیمت کند و اما مرز ارمنستان-ترکیه تنها در صورت حل و فصل قره باغ گشوده خواهد شد.

از این رو ترک ها برای کاهش انتقادات گسترده مردم و مسئولان ج. آذربایجان تلاش دارند تا با برگزاری نشست های سه جانبه جمهوری آذربایجان، ارمنستان و ترکیه درباره قره باغ، مساله بازگشایی مرز با ارمنستان راب ا آزادی پنج شهرستان از هفت شهرستان اشغالی جمهوری آذربایجان در خارج از قره باغ همزمان سازند تا هم افکار عمومی را از سرگیری مناسباتش با ارمنستان منحرف سازند و هم اینگونه القاء کنند که تحرکات آنکارا درباره عادی سازی مناسبات با ارمنستان به نفع جمهوری آذربایجان در قره باغ است. از این رو جای

تعجب نیست که سرکیسیان گفته است با پیش شرطهای ترکیه و تلاش آنکارا برای پیوند زدن قره باغ به مساله عادی سازی مناسبات ایروان – آنکارا مخالف است. اما نکته قابل تامل این است که در این موافقتنامه هیچ نامی از مناقشه قره باغ که ترکیه همواره مدعی است که بخاطر حمایت از جمهوری آذربایجان، مرز خود را با ارمنستان بسته وجود ندارد و همین موضوع نشان میدهد که اساسا قره باغ در سیاستهای غیر رسمی ترکیه در قبال ارمنستان نقش کم رنگی دارد و این اختلافات تاریخی و مساله کشتار ۱۹۱۵ ارمنه هستند که در مناسبات دو کشور مهم تلقی می‌شوند. اما ترکیه برای امتیاز گیری از جمهوری آذربایجان و تضعیف موقعیت ایران که روابط عادی با ارمنستان دارد همواره مساله قره باغ را عامل اصلی در مناسباتش با ارمنستان القاء می‌کند تا بتواند امتیاز گیری کند. چرا که ارمنستان با استفاده از لابی خود در آمریکا و اروپا مشکلات عدیده ای را برای پیوستن این کشور به اتحادیه اروپا ایجاد کرده است.

همچنین آذربایجان معتقدند که اراده ترکیه بر این امر به تنهایی تعلق ندارد بلکه فشار غربیها یکی از عوامل اساسی دخیل در این موضوع می‌باشد. بطوریکه صابر رستمخانلی رهبر حزب مخالف همبستگی شهروندی و نماینده مجلس ملی جمهوری آذربایجان طی سخنانی اظهار می‌دارد: بهبود مناسبات ترکیه و ارمنستان تنها ناشی از اراده دولت آنکارا نیست، بلکه با خواست و دیکته اتحادیه اروپا، آمریکا و دیگر کشورهای خارجی انجام می‌شود. ترکیه دولت بزرگی است و باید رفتار و کردار آن یکی باشد. به گفته وی، تحولات اخیر در قفقاز از عجز سیاست خارجی ترکیه حکایت دارد و نشانگر آن است که این سیاست را افراد خیلی ضعیفی پیش می‌برند و این امر منجر به ایجاد سردی روابط میان ترکیه و جمهوری آذربایجان منتهی شده و ایمان و اعتبار باکو نسبت به ترکیه پایین می‌آید.

گفتنی است ترکیه پیش از این اعلام کرده بود که تا زمان آزادی اراضی اشغالی جمهوری آذربایجان، روابط خود با ارمنستان را عادی نخواهد کرد و باکو نیز به این دلیل امتیازات زیادی به آنکارا داده است، اما طی ماههای اخیر آنکارا با حمایت آمریکا اقدامات گسترده ای برای بازگشایی مرز با ارمنستان انجام داده است. هرچند اردوغان بازگشایی مرزهای مشترک ترکیه و ارمنستان قبل از حل بحران قره باغ را امکان پذیر ندانسته، ولیکن همزمان با نزدیکی ترکیه و ارمنستان، باکو و ایروان نیز دست به مذاکراتی می‌زنند و در این

میان باکو، نزدیکی آنکارا و ایروان را عاملی برای تضعیف مواضع خود می‌دانند. کشورهای اساسی جهان، بویژه کشورهای عضو گروه مینسک سازمان امنیت و همکاری اروپا امروزه مسئله بازگشایی مرزهای ترکیه با ارمنستان را مورد توجه خاصی قرار داده اند. اگر چه باید به این نکته توجه داشت در صورت توافق بین آذربایجان و ارمنستان و آشتی میان دو کشور ارمنستان- ترکیه، آذربایجان این امکان را دارد تا برای انتقال نفت خود مسیر دیگری را جایگزین خط لوله ی کنونی که از گرجستان می‌گذرد، قرار دهد.

منافع و تهدیدات روسیه را بدین شکل می‌توان تقسیم بندی کرد:

تهدیدات

۱- بی ثباتی در قفقاز جنوبی و شمالی

۲- کاهش نفوذ بر ارمنستان

۳- از دست دادن پایگاه نظامی در ارمنستان

۴- ایجاد مسیر جدید انتقال نفت و گاز به اروپا

۵- کاهش نفوذ و حضور در قفقاز جنوبی

فرصت ها

۱- توسعه روابط خود با آذربایجان (در صورت حل نشدن موضوع قره باغ)

۲- وارد شدن روسیه به صحنه و برگزاری چندین دور مذاکرات

روسیه به عنوان مهمترین قدرت منطقه&rdash; ای همواره منافع تعریف شده&rdash; ای در منطقه قفقاز دنبال می‌کند. بی&rdash; ثباتی در قفقاز جنوبی می&rdash; تواند به بی&rdash; ثباتی در منطقه قفقاز شمالی منجر شود، به این دلیل روسیه&rdash; خواهان برقراری ثبات داخلی در کشورهای قفقاز می‌باشد چون قفقاز به منزله حیات خلوت روسیه می‌باشد. بطور مثال روسیه برای مقابله با رزمندگان مسلمان چچنی و داغستان به همکاری آذربایجان نیازمند است.

در صورت عادی سازی روابط ترکیه و ارمنستان و با گشایش مرز بین دو کشور ممکن است نفوذ روسیه بر ارمنستان شدیداً کاهش یابد. امکان گشایش مرز، امتیاز مثبتی است که آنکارا به ایروان در معامله بزرگی پیرامون قره باغ پیشنهاد می‌دهد و بدین ترتیب جای روسیه را بعنوان حامی اصلی حل در مسئله قره باغ تنگ می‌کند. مسکو چنین ابزاری ندارد، بویژه پس از جنگ ماه اوت که از بعد از آن در باکو، ایروان و آنکارا وحشتی از اقدامات روسیه بوجود آمده است.

همچنین توافق ترکیه و ارمنستان، باعث مخدوش شدن نفوذ این کشور در ارمنستان می‌شود که در صورت گسترش مناسبات اقتصادی دو کشور، ارمنستان از حیثه نظارت مسکو خارج می‌شود که این روند مطابق میل روسیه نیست. بطبع ارمنستان هم دیگر نیازی به حمایت روسیه در مقابل ترکیه و آذربایجان و حضور پایگاه نظامی روسیه در منطقه

نخواهد داشت، چرا که دیگر اختلافات آنها با آذربایجان حل شده و روسیه میبایستی از منطقه خارج شود. تحرکات آنکارا باعث وارد شدن روسیه با وارد شدن به صحنه و برگزاری چندین دور مذاکرات سه جانبه روسای جمهوری روسیه، آذربایجان و ارمنستان و انتشار بیانیه های مشترک شده و نشان می دهد که روس ها در عمل بر خلاف آن تعارضاتی که به اردوغان و گل در سفرشان به مسکو و سوچی کرده بودند، در قفقاز عمل می کنند و بدنبال منافع خود میباشند.

بنظر می سد که مقامات ایروان نگران برخورد روسها هستند. روسیه بویژه برای جلب همکاری جمهوری آذربایجان جهت ناکام گذاشتن نابوکو انگیزه زیادی در مقطع فعلی برای همکاری با باکو دارند و هرگونه حرکت اشتباه ارمنستان در این مقطع می تواند موقعیت ارمنستان که روسیه را مهمترین شریک خود می داند، تضعیف کند. بویژه اینکه اپوزیسیون ارمنستان در هفته های اخیر بطور محسوسی تقویت شده و تظاهرات آنها پیام های آشکاری به سرکیسیان داشت. ضمن اینکه حزب داشناکسیون که با بیش از صد سال سابقه فعالیت حزبی، با لابی ارمنی ارتباط عمیقی دارد کاملا به این روند اعتراض و از دولت ائتلافی خارج شده است. در چنین شرایطی است که بنظر می رسد روند عادی سازی مناسبات ترکیه و ارمنستان از سرعت گذشته برخوردار نیست.

اما در خصوص عکس العمل روس ها بایدخاطر نشان کرد که مسکو هنوز عکس العمل جدی در این خصوص از خود نشان نداده است. با این وجود، طبیعی است که روس ها در راستای پیش برد منافع منطقه ای خود در قفقاز هیچگاه موافق آن نیستند که اروپا و آمریکا ولو به واسطه ترکیه نقش و نفوذ بیشتری در مسائل قفقاز پیدا کنند. لذا، افزایش نفوذ ترکیه در ارمنستان به تبع عادی سازی روابط این دو کشور را می توان برخلاف منافع مسکو دانست و روس ها آن را تحمل نخواهند کرد. همان طور که اشاره شد، از آنجا که موضوع عادی سازی روابط، مسئله ای مربوط به ارمنستان و ترکیه به عنوان دو کشور مستقل است، لذا روس ها به رغم مخالفت، تقابل آشکاری با این مسئله ابراز نمی کنند. از سوی دیگر، روس ها به عنوان بازیگر حرفه ای در منطقه، می توانند از این مسئله استفاده ببرند، از جمله در صورت اجرایی شدن پروتکل ها، مسکو می تواند به توسعه روابط خود با آذربایجان مبادرت کند و در این صورت نیز آذربایجان در صورت عدم تحقق خواسته هایش بی تمایل به این امر نخواهد بود. همچنین روسها نیز از چندی پیش تلاش های خود را برای میانجی گری میان آذربایجان و ارمنستان در خصوص موضوع قره باغ را در دستور کار قرار داده اند، رأساً و نیز از طریق گروه مینسک پی گیر این موضوع است و از قرار معلوم در آینده نزدیک دیداری میان رؤسای جمهور ارمنستان و آذربایجان با میانجیگری روسیه برگزار خواهد شد.

برای دو قطب اتحادیه اروپا و آمریکا نیز فرصت ها و تهدیدهای زیر قابل تصور است:
فرصت ها

۱- مسأله امنیت عرضه انرژی و تنوع بخشیدن به منابع تامین آن از منطقه خزر

۲- محدود کردن نفوذ منطقه ای روسیه و ایران

۳- ایجاد مسیری جدید برای انتقال نفت و گاز منطقه

۴- حضور پررنگ لابی ارمنی در اروپا-آمریکا و تاثیرگذاری در قفقاز

اتحادیه اروپا سال ها است که این مسئله را مطرح و پی گیری می کند و از جمله یکی از مهم ترین پیش شرط های آنها برای ترکیه جهت پیوستن به این اتحادیه، عادی سازی روابط با همسایگان خود از جمله ارمنستان بوده است. لذا ارمنستان نیز سعی دارد تا فشارها را بر ترکیه افزایش دهد تا از این شرایط نهایت بهره برداری را نماید.

اما سؤال اساسی این است که چرا قفقاز جنوبی این اندازه برای غربی ها اهمیت دارد؟

در حالیکه تا همین اواخر ملاحظات سیاسی و ایدئولوژیکی علت درگیری های بین المللی بود، جنگ های آتی عمدتاً برای کنترل منابع مورد نیاز، جهت بهره برداری جوامع صنعتی خواهد بود. فلذا منابع انرژی حوزه ژئوپلیتیکی خزر، با ظرفیت احتمالی ۲۰۰-۵۰۰ میلیارد بشکه نفت و نیز ۱۰۰-۵۷۰ میلیارد مکعب گاز که به عنوان دومین ذخیره جهانی بشمار میرود، برای غربی ها شاهرگ حیاتی به حساب می آید.

برخی از کارشناسان معتقدند: «محور اصلی استراتژی مسائل نفتی آمریکا، مسأله امنیت عرضه انرژی و تنوع بخشیدن به منابع تامین آن از خارج از منطقه خلیج فارس مانند منطقه خزر را تشکیل می دهد. بطوریکه حتی یک کاهش جزئی در بهای جهانی نفت برای مصرف کننده عمده ای چون آمریکا منافع فراوانی می تواند داشته باشد و این در حالی است که ممکن است آمریکا تا سال ۲۰۲۰ روزانه ۱۵ میلیون بشکه نفت وارد کند. همچنین این منطقه حائل میان روسیه، خاورمیانه، اروپا و آسیای مرکزی است که چهارراه برخورد قدرتهای بزرگ می باشد. از این رو قدرتهای جهانی برای صلح وثبات در این منطقه اهمیت ویژه ای قائل اند و فشار آنان بر این دو کشور برای رسیدن به وضعیت مطلوب، بدین سبب است.

از سوی دیگر با عنایت به اینکه ترکیه در عرصه های مختلف منطقه ای و بین المللی از متحدان اروپا و آمریکا و از جمله اعضاء ناتو است، لذا نفوذ بیشتر ترکیه در قفقاز را می توان به معنی توسعه نفوذ اروپا و آمریکا در این منطقه دانست. به همین دلیل، واشنگتن حمایت خود را پیرامون از سرگیری روابط میان آنکارا و ایروان اعلام داشته است. در این راستا پیتر سمنی نماینده ویژه اتحادیه اروپا در امور قفقاز جنوبی می گوید، اتحادیه اروپا از عادی سازی روابط ترکیه – ارمنستان حمایت می کند و حوزه مانوئل باروسو رییس کمیسیون اروپا طی بیاناتی اظهار می دارد: گفتگوهای ترکیه و ارمنستان بر حل مسئله قره باغ کوهستانی نیز تاثیر مثبتی خواهد داشت. وی همچنین سفر ماه سپتامبر رییس جمهور ترکیه را به ایروان گامی بسیار مهم توصیف می کند و می گوید ارمنستان و ترکیه را بخشی از اروپا می دانیم.

ایشان با اشاره به استقبال ارمنستان از پیشنهاد ترکیه برای تشکیل پیمان ثبات و همکاری قفقاز از این موضوع ابراز خشنودی کرد. وی تاکید می کند: اتحادیه اروپا همواره برای حمایت سیاسی و اقتصادی از ارمنستان آماده است. بر اساس پلتفورم پیشنهادی ترکیه مبنی بر برقراری ثبات و ایجاد همکاری در قفقاز، تمامی کشورهای منطقه متحد خواهند شد و برگزاری مذاکرات ضروری است. ترکیه قصد تبدیل این منطقه به ستون مستحکم جهان و حل تمامی مشکلات موجود بین کشورهای آذربایجان- ارمنستان، ترکیه- ارمنستان و روسیه- گرجستان در چهارچوب این پلتفورم را دارد. با وجود این باید گفت آمریکا و اتحادیه اروپا برای تضعیف موقعیت روسیه و ایران در قفقاز، از عادی سازی مناسبات ترکیه و ارمنستان حمایت می کنند و حتی ترکیه را در این فرآیند تحت فشار قرار می دهند. اما این موضوع در آمریکا شکل دیگری دارد چرا که لابی ارمنی با استفاده از قدرت نفوذ خود، مسئولان این کشور را جهت نزدیکی یا دوری از ترکیه ترغیب مینماید. بطوریکه اوایما زمان رقابتهای انتخابات ریاست جمهوری در آمریکا به هواداران آمریکایی – ارمنی خود وعده داده بود قتل عام ارمنه در جنگ دوم جهانی را تایید خواهد کرد. همچنین محافظی در آمریکا هرساله موضوع شناسایی نسل کشی ارمنه در دوران عثمانی را در مجلس نمایندگان آمریکا مطرح می کنند. ولی تاکنون دولت های آمریکا از تصویب این طرح در دقایق آخر جلوگیری کرده است. روز ۲۴ آوریل روزی است که کاخ سفید آن را “روز یادبود ارمنیها” نامگذاری کرده است و آنکارا تلاش می کند تا پیش از نسل کشی خواندن کشتار ارمنه از سوی کنگره آمریکا، روابط خود با ایروان را بهبود بخشد.

در محافل سیاسی ترکیه شایعه است که محافظی در آمریکا با اعمال فشار لابی -های ارمنی و یهودی این طرح را مطرح می کند تا سپس دولت آمریکا درقبال دریافت امتیازی از ترکیه، از تصویب آن جلوگیری کند. ولی ترکیه آنچه را که نسل کشی ارمنه در سال ۱۹۱۵ در دوران عثمانی نامیده می شود را رد کرده است و تاکید دارد که ارمنه صرفاً در شرایط جنگی آن زمان مجبور به کوچ شده اند و در جریان کوچ، عده ای از آنان جان خود را از دست داده اند.

این موضوع باعث موضع گیری مقامات ترکیه گردیده است، بطوریکه نماینده حزب حاکم (عدالت و توسعه) ترکیه طی بیاناتی اعلام میکند اگر کنگره ایالات متحده آمریکا قطعنامه ۱۰۶ در مورد نژادکشی ارمنه را تصویب نماید، این ضرر بزرگی به ارمنستان وارد خواهد کرد. وی خاطرنشان میسازد مقامات ترک می توانند ظرف ۷۲ ساعت حدود شصت هزار نفر از اتباع ارمنستان که در حال حاضر در ترکیه مشغول کار هستند را، از کشور بیرون کنند.

همچنین او با طی سخنانی بازهم روی حرفش ایستادگی می کند که کشتاردسته جمعی ارمنی ها در سال ۱۹۱۵ توسط ترکهای عثمانی یک نسل کشی بوده است. اما امیدوار است که بین ترکیه و ارمنستان گشایشی به وجود آید. او با برای آنکه مناسبات را متوازن گرداند، بر مذاکرات میان ترکیه و ارمنستان تاکید کرده و می گوید، من می خواهم مذاکراتی را که در حال پیشرفت است، تشویق بکنم و در نتیجه حالا نمیخواهم بر نظرم تمرکز بکنم.

در واشنگتن نیز، رابرت وود، سخنگوی وزارت خارجه ی آمریکا از توافق به دست آمده میان دو کشور استقبال کرده و از آمادگی دولت آمریکا برای حمایت از ترکیه و ارمنستان در روند مذاکرات خبر می دهد و می گوید: «عادی سازی روابط بایستی بدون هیچ پیش شرط و در ظرف مدت زمانی منطقی به دست آید.»
یان کلی سخنگوی وزارت امور خارجه آمریکا با اشاره به برنامه های ارمنستان و ترکیه برای برقراری روابط سیاسی و بازگشایی مرزهای دو کشور می گوید: واشنگتن از این روند به گرمی استقبال می کند. در یک سال گذشته و در دوره ریاست جمهوری جرج بوش نیز تنشهای زیادی بین آنکارا و واشنگتن در این باره وجود داشت و پس از آنکه ترکیه تهدید کرد که در صورت نسل کشی خوانده شدن کشتار ارمنی در سال ۱۹۱۵، پایگاه هوایی آمریکا در اینچلیک را تعطیل می کند، واشنگتن از اقدام خود صرف نظر کرد اما هم اکنون و با روی کار آمدن دولت جدید در آمریکا بار دیگر این طرح در میان سیاستمداران آمریکایی مطرح می شود. همچنین در تاریخ ۲۵ سپتامبر سال جاری، ۸ وزیر سابق آمریکایی (مادلین آلبرایت، جیمز بیکر، وارن کریستوفر، لارنس ایگلبورگر، الکساندر هیک، هنری کسینجر، کولین پاول و جورج شالتز) در نامه ای به نانسی پلوسی، رییس مجلس نمایندگان آمریکا به این نکته اشاره می کنند که در صورت تصویب این قطعنامه (قتل عام ارمنی) منافع آمریکا صدمه خواهد دید. این در حالی است که در ماه مارچ سال ۲۰۰۷، کاندولیزا رایس، وزیر امور خارجه و رابرت گیتس، وزیر دفاع آمریکا نامه های مشابهی را به رییس مجلس نمایندگان آمریکا ارسال کرده بودند.
نتیجه گیری

به نظر می رسد با رویکرد جدیدی که ترکیه و ارمنستان در پیش گرفته اند مساله نسل کشی ارمنی در دوران حکومت ترکهای عثمانی در دوران جنگ جهانی اول به حاشیه رانده شده است. گویا دو کشور می خواهند در حال حاضر بر موضوع بازگشایی مرزها و برقراری روابط دوجانبه متمرکز شوند. نسل کشی ارمنی برای ارمنستان مساله ای اساسی است. ارمنستان نمی خواهد در این خصوص کوتاه بیاید و مصالحه کند. برای ترکیه نیز مساله قره باغ که مورد اختلاف ارمنستان و آذربایجان است بسیار حائز اهمیت است چرا که ترکیه، آذربایجان را کشور برادر و دوست خود می داند و لابی قدرتمندی آذری در ترکیه فعال است. در این میان آذربایجان نگران آن است که ترکیه بخواهد در معامله با ارمنستان، باکو را به ایروان بفروشد. علت به تاخیر افتادن بازگشایی مرزهای ترکیه و ارمنستان نیز همین مساله بوده است. در این میان نقش کشورهای غربی نیز حائز اهمیت است. باید در این خصوص به حضور پررنگ لابی ارمنی در فرانسه توجه داشت.

ترکیه نیز اگر می خواهد با آمریکا روابط خوبی داشته باشد باید مناقشه نسل کشی ارمنی را حل کند. روابط با آمریکا، برای آنکارا بسیار حائز اهمیت است. به هر حال، مسائل بسیار مهمی در خصوص مناقشات ترکیه و ارمنستان وجود دارد که باید حل شود و تحویلی که در حال حاضر رخ داده است توافق برای تعامل دو کشور است. این در شرایطی است که نخست وزیر و دیگر مسئولان ترک بارها به این مسئله اشاره کرده اند که تا حل نشدن مسئله قره باغ، امکان بازگشایی مرزها میان دو کشور وجود ندارد. به طور طبیعی تا روابط دو کشور در سطح سیاسی ایجاد نشده و تشریفات گسترش روابط برقرار نشود، روابط در سایر زمینه ها نیز توسعه ای پیدا نخواهد کرد.

بازگشایی مرزها تنها ثمره این رایزنی ها نخواهد بود. تامین امنیت و تضمین انتقال منابع انرژی منطقه غنی از نفت و گاز حوزه خزر که به یکی از اولویت های آمریکایی ها تبدیل شده است از دیگر نتایج این روابط خواهد بود. با این وجود، در بیانیه اخیر وزارتخانه های ارمنستان و ترکیه، نیز می توان کلی گویی ها و عدم ارائه راه کارها عملی برای رفع اختلافات موجود را که در بیانیه ها، سخنرانی ها و اعلامیه های پیشین نیز به صورت مکرر تکرار شده مورد شناسایی قرار داد. به عنوان مثال هرچند در خصوص رفع اختلافات تاریخ و احیاء اعتماد بین مردم دو کشور سخن به میان آمده، اما این در حالی است که در این بیانیه مشترک هیچ اشاره ای به ضرورت ایجاد کمیسیون مشترکی متشکل از تاریخ دانان دو کشور به این منظور، تصریحی به عمل نیامده است. با توجه به مجموع شرایط، احتمال سفر سرکیسیان به ترکیه در اکتبر آینده برغم سردی های موجود منتفی نیست. اما اگر این سفر به هر دلیل انجام نشود نشان دهنده اختلافات در مسیر توافقات گذشته دو کشور است. در عین حال میشل کمپک- رئیس گروه «Ldquo» دوستان اروپایی ارمنستان؛ برای تأیید موافقتنامه عادی سازی روابط دوجانبه بین ارمنستان و ترکیه پیشنهاد کرد سران دو کشور یعنی سرژ سرکیسیان و عبدالله گل بعنوان نامزدهای دریافت جایزه نوبل معرفی شوند.

البته در هر دو کشور احزاب افراطی از جمله حزب دانشکامسیون در ارمنستان و احزاب ملی گرا در ترکیه مخالف این روند هستند. این دیدگاههای منفی سابقه تاریخی صد ساله از زمان جنگ جهانی اول، به ویژه از زمان کشتار ارمنی در دوره عثمانی دارد. وجود این اختلافات ذهنیت مردم دو کشور را نسبت به هم منفی کرده و به همین دلیل عملیاتی شدن این پروتکل ها به لحاظ فرهنگی و در سطح افکار عمومی نیاز به گذشت زمان بیشتری دارد.

با اشاره به اینکه در هر دو کشور احزاب مخالف به توافق دولتهای ترکیه و ارمنستان برای فراهم کردن زمینه برقراری روابط دیپلماتیک و بازگشایی مرز مشترک واکنش نشان داده اند، موضع ترکیه دچار نوعی تناقض شده است.

دولت ترکیه در ماههای گذشته به علت واکنش ملی گرایان این کشور، همچنین تهدید باکو به نزدیک شدن به مسکو ناگزیر شد، در زمینه تلاشهای خود برای بهبود روابط با ارمنستان کمی عقب نشینی کند. چرا که وزیر امور خارجه ترکیه از یک سو ابراز امیدواری می کند که مرز مشترک دو کشور تا پایان سال جاری گشوده شود و از سوی دیگر تاکید می کند که صلح با ارمنستان تنها در صورت برقراری صلح میان این کشور و جمهوری آذربایجان پایدار خواهد بود.

با اشاره به اینکه مذاکراتی که از مدتهای قبل میان باکو و ایروان ادامه دارد به هیچ نتیجه ای نرسیده است، این سخن احمد داوواغلو کاملا واقع بینانه است که ترکیه و ارمنستان هنوز در ابتدای یک روند طولانی قرار دارند و هیچکس نمی داند که این روند تا چه زمانی به طول خواهد کشید. به نظر میرسد شاه کلید روابط دو کشور موضوع قره باغ باشد و تا زمان حل نشدن مناقشه قره باغ پیشرفتی در روابط ترکیه و ارمنستان مشاهده نخواهد گردید.

همچنین موضوع به روز گردیدن تفاهنامه آنکارا-ارمنستان در آستانه سفر روسای جمهور آذربایجان و ارمنستان به کیشینیوو(مولداوی) تصادفی نیست. ترکیه به دیدار روسای جمهور ارمنستان و آذربایجان در کیشینیوو و نتایج آن امیدوار میباشد. در صورت پیشرفت مثبتی در این دیدار، احتمال تداوم مناسبات دیپلماتیک ترکیه-ارمنستان بیشتر است.

پی نوشتها:

۱ ورقی از یورو آسیا / قلم میتهدا چلیک پالا

۲ علیرضا مناف زاده _ تفسیربر نطع شطرنج قفقازبه قلم

۴ www.ir.diplomacy و واشینگتن بحرانی می شود؟

۴ یونس زارعیون _ خاورمیانه و قفقاز

۵ دو هفته نامه سیاسی و اجتماعی؛ فرهنگ آلمان

۶ خبرگزاری آران

۷ مقاله محمد فرهاد کلینی _ آینده روابط ترکیه وارمنستان

۸ سایت ترند

۹ مؤسسه ایراس

۱۰ محمد فرهاد کلینی، ترکیه و قفقاز: شتاب ابهام یا منطق مشترک

